

Komparativna analiza vrijednosnih sustava romske i neromske djece: kvalitativno istraživanje

PRETHODNO PRIOPĆENJE

Primljen: 14. 11. 2023.

Prihvaćen: 10. 4. 2024.

UDK

316.752-057.874(497.5=214.58)

<https://doi.org/10.59549/n.165.1-2.4>

mr. sc. Maja Ćuk-Djilas, prof.

Gimnazija Sisak, Sisak

mcukdjil@gmail.com

Sažetak

Ovim smo istraživanjem nastojali dobiti bolji uvid i usporediti vrijednosti romske i neromske djece. Budući da nismo imali prethodnih podataka o tome kakve su vrijednosti (što im je važno), u prvom je redu kod romske djece primijenjena kvalitativna metoda (rad u fokusnim grupama). Sudionici istraživanja raspodijeljeni su u četiri fokusne grupe: dvije grupe neromske djece s 5 sudionika u svakoj i dvije grupe romske djece s 4 i 3 sudionika. Djeci u fokusnim grupama postavljen je set pitanja o vrijednostima. Njihovi su odgovori snimani i zatim transkribirani te podvrgnuti analizi sadržaja. Pokazalo se primjerenim izjave ispitanika razvrstati u devet kategorija: 1. Obrazovanje, 2. Materijalna (ekonomska) sigurnost, 3. Obitelj, 4. Fizičko i mentalno zdravlje, 5. Međuljudski odnosi (Socijalne interakcije), 6. Socijalna pravda, 7. Fizička aktivnost, 8. Postignuće (Postavljanje ciljeva i ustrajanje u njima) te 9. Osobni rast i razvoj (Razvoj ličnosti; Samoaktualizacija).

Ključne riječi: fokusne grupe; kvalitativna analiza; romska djeca; vrijednosti

Uvod

Definicije vrijednosti

Proučavanjem vrijednosti bave se istraživači iz različitih područja znanosti – psiholozi, sociolozi, antropolozi, filozofi, pa i ekonomisti – koji, polazeći s različitih početnih stajališta, promatraju vrijednosti unutar konteksta vlastitoga područja djelovanja. Takvo široko zanimanje za proučavanje ljudskih vrijednosti neosporno ukazuje na njihov ključni značaj za razumijevanje, objašnjavanje i predviđanje ljudskog ponašanja – što su jedni od osnovnih ciljeva društvenih znanosti.

Unutar područja psihologije također postoji nekoliko različitih usmjerenja u proučavanju vrijednosti, pri čemu se one najčešće definiraju i proučavaju kao: *1. viša razina stava*, odnosno sustav vjerovanja koji odražava svojevrstan svjetonazor, opći pogled na život i svijet; *2. izraz potreba*, gdje se vrijednosti promatraju u širem okviru motivacije i motivacijskog ciklusa, a definiraju se kao ciljevi čije ostvarenje dovodi do zadovoljenja potreba; *3. temeljna područja interesa*, odnosno dominantni životni ciljevi i interesne orijentacije; *4. preferencije*, odnosno poželjnost određenih objekata, situacija ili ponašanja, ili doživljavanje ispravnog i neispravnog, dobrog i lošeg, poželjnog i nepoželjnog (Ferić, 2009).

Definicija vrijednosti Rokeacha (1973) ističe da su vrijednosti trajna vjerovanja da su određeni načini ponašanja ili krajnja stanja postojanja, osobno ili društveno poželjniji od oprečnih ili suprotnih načina ponašanja ili stanja. Super (1973) kaže da vrijednosti, kao i interesi, proizlaze iz potreba. Shodno tome, vrijednosti su ciljevi koje pojedinac nastoji ostvariti kako bi zadovoljio svoje potrebe. Konačno, Schwartz (1992) smatra vrijednosti poželjnim ciljevima, različite važnosti, koji nadilaze specifične situacije, a djeluju kao usmjeravajuća načela u čovjekovu životu.

Iako su postojeća određenja pojma vrijednosti brojna i različita, moguće je prepoznati neke elemente oko kojih su autori uglavnom suglasni. Opsežnom analizom literature objavljene u području istraživanja vrijednosti, Schwartz i Bilsky (1990) su utvrdili pet osnovnih obilježja koja se sustavno povezuju s određenjem pojma vrijednosti, a prema kojima se one mogu definirati kao: *1. ideje ili vjerovanja*; *2. poželjni ciljevi ili ponašanja*; *3. nadilaze specifične situacije*; *4. usmjeravaju odabir i procjenu ponašanja i događanja*; te su *5. hijerarhijski organizirane s obzirom na njihovu relativnu važnost za pojedinca*, pri čemu se takve hijerarhijske strukture vrijednosnih prioriteta nazivaju sustavima vrijednosti.

Teorije vrijednosti

Većina teoretičara vrijednosti, bez obzira na stavove koje zastupaju, uglavnom podržavaju istu pretpostavku: postoji konačan broj „univerzalnih vrijednosti“, odnosno svi ljudi posjeduju iste vrijednosti, a razlike postoje samo s obzirom na hijerarhiju tih vrijednosti, odnosno relativnu važnost koju im pojedinci pridaju. Ta pretpostavka je i empirijski potvrđena i predstavlja osnovnu karakteristiku (moglo bi se reći i poveznicu) svih teorija vrijednosti – od onih ranih postavljenih potkraj 19. i početkom 20. stoljeća, pa sve do danas dviju najpoznatijih i najčešće citiranih i primjenjivanih teorija vrijednosti: Rokeacheve (1973) i Schwartzove (1992).

U našem istraživanju krenuli smo od Schwartzove teorije vrijednosti, koja je danas jedna od vodećih teorija vrijednosti i najšire priznatih teorijskih modela funkcioniranja vrijednosnih sustava.

Schwartzova teorija univerzalnih sadržaja i strukture vrijednosti

Teorija univerzalnih sadržaja i strukture vrijednosti (Schwartz, 1992) definira vrijednosti kao poželjne ciljeve, različite važnosti, koji djeluju kao usmjeravajuća načela u čovjekovu životu.

Prema toj teoriji, postoji deset različitih motivacijskih tipova vrijednosti koji su sadržajno određeni (motivacijskim) ciljevima kojima su usmjereni i specifičnim vrijednostima koje ih predstavljaju. Motivacijski ciljevi proizlaze iz tri univerzalna zahtjeva ljudskog postojanja (bioloških potreba, potreba za usklađenom socijalnom interakcijom, te potreba za opstankom i funkcioniranjem grupa), a pojedine specifične vrijednosti predstavljaju određeni tip vrijednosti onda kad ponašanje koje vodi njihovu ispunjenju podupire motivacijski cilj toga tipa.

Deset navedenih motivacijskih tipova vrijednosti se dalje organizira u *četiri tipa vrijednosti više razine*, a to su: 1. *vlastito odricanje* (univerzalizam i dobrohotnost), koje odražava prihvaćanje drugih kao jednakih, te skrb za njihovu dobrobit; 2. *vlastiti probitak* (postignuće i moć), koji odražava postizanje osobnog uspjeha i dominacije nad drugima; 3. *otvorenost za promjene* (nezavisnost i poticaj), koja odražava slobodu misli i djelovanja, te sklonost ka promjenama; 4. *zadržavanje tradicionalnih odnosa* (sigurnost, konformizam i tradicija), koje odražava poslušnost i ograničavanje vlastitih akcija s ciljem održavanja postojećeg stanja.

Schwartzova teorija je na posve nov i dosta iscrpan način objasnila sadržaj vrijednosnih tipova (s obzirom na motivacijske ciljeve i specifične vrijednosti), te njihovu dinamičku organizaciju, odnosno strukturu cjeline u koju su povezani. Puni naziv teorije – teorija univerzalnih sadržaja i strukture vrijednosti – otkriva i konač-

nu Schwartzovu pretpostavku o deset univerzalnih motivacijskih tipova vrijednosti, jer odražavaju univerzalne zahtjeve ljudskog postojanja koje u istom obliku imaju svi ljudi i/ili grupe.

Cilj istraživanja

Polazeći od Schwartzovog modela univerzalnih sadržaja i strukture vrijednosti, cilj ovog istraživanja je ispitati i usporediti sustav vrijednosti romske i neromske djece. Budući da se radi o djeci koja potječu iz drukčijih kultura, moguće je pretpostaviti da obje skupine djece imaju podjednake motivacijske tipove vrijednosti, a eventualne razlike u vrijednosnim sustavima mogu postojati samo s obzirom na hijerarhiju vrijednosnih tipova. Kako istraživanja sustava vrijednosti romske djece u nas gotovo i nema, bilo bi korisno istražiti motivacijske tipove njihovih vrijednosti i relativnu važnost koju im pridaju, te izvršiti usporedbu s vrijednosnim sustavom neromske djece o kojemu ima istraživačkih podataka. Time bi se provjerila primjenjivost Schwartzove teorije na djecu iz različitih kultura, što bi mogao biti vrijedan i važan doprinos u području istraživanja dječjih vrijednosti

Metoda

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 7 romskih učenika (4 djevojčice i 3 dječaka) i 10 neromskih učenika (4 djevojčice i 6 dječaka) jedne sisачke osnovne škole.

Sudionici su regrutirani u suradnji s ravnateljicom i učiteljima koji su pomogli i u prikupljanju informiranih pristanaka od roditelja. U informiranim pristancima roditelji su, između ostalog, obaviješteni da je sudjelovanje njihove djece u istraživanju dobrovoljno, podaci povjerljivi te da se djeca mogu povući iz istraživanja u bilo kojem trenutku.

Od ovih učenika formirane su četiri fokusne grupe (dvije grupe neromske djece s 5 sudionika u svakoj, te dvije grupe romske djece sa 4 i 3 sudionika). Romski i neromski učenici pohađali su završne (7. i 8.) razrede navedene škole.

Zbog specifičnosti i ogromnih razlika unutar vrlo heterogene romske zajednice relevantno je navesti podatak iz kojeg i kakvog okruţja dolaze ispitanici. Naime, iako su u školi integrirani u nacionalno mješovitim razredima, ispitanici dominantno dolaze iz segregiranog romskog naselja na periferiji Siska.

Na ovom mjestu relevantno je objasniti i korištenje termina „neromska djeca“ koja su uz romsku djecu sudjelovala u istraživanju. Naime, nije bilo primjereno koristiti sintagmu „djeca većinskog stanovništva“ niti „djeca Hrvata“ budući da su se

u ovoj skupini nalazila i djeca koja nisu Hrvati, kao i djeca koja ne pripadaju većin-
skom stanovništvu.

Postupak

Fokusne grupe su provedene početkom drugoga polugodišta školske godine 2016./17 za vrijeme redovne nastave. Učenici su također zamoljeni da potpišu osobni
pristanak na sudjelovanje u istraživanju.

U uputi za sudjelovanje u istraživanju istraživači su se predstavili sudionicima i
opisali o čemu će se u grupi razgovarati. Na početku razgovora željelo se provjeriti
kako romska i neromska djeca shvaćaju značenje pojma “vrijednost” i shodno tome
što je za njih najvažnije u životu. Nadalje ih se pitalo što bi željeli postići u budućno-
sti i koje bi ciljeve voljeli ostvariti u životu. Istraživače je zanimalo i imaju li djeca
plan kako bi mogli dostići svoje ciljeve. Naposljetku, djecu se pitalo što bi za druge
ljude trebalo biti važno u životu te kako bi se trebali ponašati da to postignu.

Istaknuta je dobrovoljnost sudjelovanja uz mogućnost odustajanja u bilo kojem
trenutku te su sudionici zamoljeni za dopuštenje snimanja razgovora. U uputi pro-
čitanoj prije početka istraživanja dano im je na znanje kako je razgovor s njima
povjerljiv te da se izvan prostorije u kojoj se istraživanje provodilo neće komentirati
što je konkretno tko od sudionika rekao. Naposljetku je djeci rečeno da će se njihove
izjave upotrijebiti u planiranju daljih istraživačkih postupaka.

Po završetku razgovora, voditeljica istraživanja je zahvalila učenicima na sudje-
lovanju u razgovoru te im podijelila simbolične nagrade u obliku paketića školskog
pribora, a asistentica je zaustavila uređaj za snimanje razgovora.

Rezultati

Analiza podataka

Fokusne grupe su snimane, snimke razgovora su transkribirane, a transkripti su
korišteni za analizu podataka.

Korišten je postupak otvorenog kodiranja koji uključuje pažljivu analizu pojedinih
frazu, rečenica, pa čak i pojedinih riječi sadržanih u empirijskoj građi, odnosno
transkriptu. Tom analizom se postupno generiraju kategorije u ranoj fazi kvalita-
tivne analize. Prema Halmiju (2003), otvoreno kodiranje sadrži tri različita postup-
ka: 1. pripisivanje pojmova empirijskoj građi; 2. pridruživanje srodnih pojmova u
kategorije; 3. analizu značenja pojmova i kategorija. Postupak otvorenog kodiranja
uključuje induktivnu analizu, koja uređuje pojmove prema razini apstraktnosti, dok
se ne dobije određeni broj odgovarajućih kategorija (Primjer 1.).

Primjer 1. Pridruživanje srodnih pojmova u kategorije – isječak uređivanja pojmova prema razini apstraktnosti

I. razina	II. razina	III. razina
Zaposliti se; Imati stalno i sigurno zaposlenje	- zapošljavanje	
Voljeti svoj posao; Imati posao u skladu sa svojim željama	- zadovoljstvo poslom	
Imati dobro plaćen posao; Imati dovoljno novca kako bih zadovoljio\la sve potrebe	- blagostanje	Materijalna (ekonomska) sigurnost
Imati svoju kuću ili stan; Imati visoki životni standard; Imati dobru mirovinu i sigurnu srarost; Odnositi se savjesno i odgovorno prema radnim aktivnostima	- odnos prema radu	

Da bi se u postupku kodiranja izbjegle pristranosti, u tom procesu sudjelovala je voditeljica istraživanja i njena asistentica. Nakon što je postignut konsenzus oko najboljih kategorija za organiziranje podataka, svaka kategorija je imenovana na osnovi sadržaja pojmova iz kojih je izvedena.

Na ovaj način je dobiveno devet kategorija dječjih izjava koje opisuju što je djeći važno ili nije važno, odnosno vrijednosti: 1. Obrazovanje, 2. Materijalna (ekonomska) sigurnost, 3. Obitelj, 4. Fizičko i mentalno zdravlje, 5. Međuljudski odnosi (Socijalne interakcije), 6. Socijalna pravda, 7. Fizička aktivnost, 8. Postignuće (Postavljanje ciljeva i ustrajanje u njima) te 9. Osobni rast i razvoj (Razvoj ličnosti; Samoaktualizacija). Dakle, dobivene kategorije daju uvid u sustav vrijednosti romske djece i omogućuju njegovu usporedbu sa sustavom vrijednosti neromske djece. U Tablici br. 1 prikazan je broj izjava neromske i romske djece u svakoj kategoriji odgovora.

Tablica 1. Ukupni i relativni broj izjava neromske (N=10) i romske (N=7) djece u svakoj od 9 kategorija odgovora dobivenih postupkom otvorenoga kodiranja

Kategorija odgovora	a)	b)
Obrazovanje	12 (1,2)	13 (1,86)
Materijalna (ekonomska) sigurnost	8 (0,8)	5 (0,71)
Obitelj	4 (0,4)	11 (1,57)
Fizičko i mentalno zdravlje	5 (0,5)	2 (0,29)
Međuljudski odnosi (Socijalne interakcije)	7 (0,7)	4 (0,57)
Socijalna pravda	21 (2,1)	17 (2,43)
Fizička aktivnost	5 (0,5)	1 (0,14)
Postignuće	8 (0,8)	7 (1,0)
Osobni rast i razvoj (Samoaktualizacija)	5 (0,5)	2 (0,23)

a) Ukupni (i relativni) broj izjava neromske djece

b) Ukupni (i relativni) broj izjava romske djece

Slijedi deskripcija pojedinih kategorija dječjih izjava. Kategorije su poredane slučajnim redoslijedom.

1. Obrazovanje

U trenutku ispitivanja većina romske i neromske djece želi završiti osnovnu i srednju školu, dok nekolicina i romske i neromske djece želi poći na fakultet. Svima njima je važno da upišu srednju školu i fakultet po vlastitom izboru, a kada ih upišu bitno im je redovito završavati svaku školsku godinu. Imaju poprilično visoke aspiracije – žele puno učiti i postići dobar rezultat u učenju, imati visok prosjek ocjena, dobro napisati maturu i, posljedično, steći neko dobro zanimanje. Unutar ove kategorije romska djeca su dala u prosjeku 1,86 izjava, a neromska djeca u prosjeku 1,2 izjave. Navodimo primjere nekoliko dječjih izjava (kako bi se sačuvao identitet djece, njihova imena zamijenjena su drugim imenima):

Romska djeca

Katarina: Važno mi je da završim školu, da puno učim, da nađem posao kad odrastem ... Želim ići i na fakultet.

Nina: Želim proći ovu školsku godinu s dobrom ocjenom, završiti osnovnu i srednju školu i poći na fakultet.

Beti: Želim završiti školu, fakultet za policajca, postići nešto u životu.

Neromska djeca

Srećko: Najprije bi trebalo završiti neku školu ili fakultet i onda naći nešto što ćemo raditi.

Tia: Meni je najvažnije završiti dobru srednju školu i, ako upadnem na fakultet, da i to završim, i da onda mogu dobiti posao ...

Nino: Ja bih želio postići dobre rezultate na Filozofskom fakultetu.

Iz primjera izjava sudionika evidentno je da i romska i neromska djeca pridaju obrazovanju popriličnu važnost. Sudeći prema sadržaju i broju dječjih izjava o obrazovnim aspiracijama u trenutku provođenja istraživanja, romska i neromska djeca bitno se ne razlikuju u pogledu vrijednosti obrazovanja.

2. Materijalna (ekonomska) sigurnost

Nakon stjecanja obrazovanja sudionicima istraživanja je važno zaposliti se i imati stalno i sigurno zaposlenje. Međutim, njima je važno i zadovoljstvo poslom – voljeti svoj posao i imati posao u skladu sa svojim željama. Slijede izjave koje se odnose na blagostanje i dobrobit, a na kraju ovog niza tvrdnji sudionici smatraju vrijednim i svoj odnos prema radu. U okviru kategorije “Materijalna (ekonomska) sigurnost” romska djeca su dala u prosjeku 0,71 izjavu, a neromska djeca u prosjeku 0,8 izjava, npr:

Romska djeca

Katarina: Kad završim školu želim si napraviti neki plan za budućnost, naći si posao, imati svoju kuću ili stan ...

Nina: Želja mi je da završim jednu po jednu školsku godinu i da se zaposlim.

Neromska djeca

Srećko: Treba si postaviti dobre ciljeve – raditi i voljeti svoj posao.

Ivana: Meni je isto najvažnije da završim srednju školu i da radim posao koji želim.

Niko: Volio bih uskoro položiti vozački ispit. U daljoj budućnosti želio bih imati dobru mirovinu i sigurnu starost.

Evidentno je da je i materijalna (ekonomska) sigurnost vrijednost po kojoj nema veće razlike između romske i neromske djece.

3. Obitelj

Nakon završetka školovanja i zasnivanja radnog odnosa, sudionici istraživanja navode tvrdnje koje bi se mogle podvesti pod kategoriju "Obitelj". Ponajprije im je važno pronaći dobrog partnera i s njime imati djecu (ova vrijednost izraženija je kod romske djece, koja su u većoj mjeri orijentirana tradicionalnim vrijednostima, ali je prisutna i kod ne-romske djece). Važan moment je i odgoj djece, ističe se važnost harmoničnih odnosa sa svojom obitelji i zadovoljstva obiteljskim životom, kao i viših moralnih osjećaja vezanih uz vlastitu obitelj. Kao posebnu dimenziju obiteljskih vrijednosti sudionici navode čuvanje obiteljskih uspomena i tradicije. Unutar kategorije "Obitelj" romska djeca su u prosjeku dala 1,57 izjava, dok su neromska djeca dala u prosjeku 0,4 izjave. Navodimo neke od njih:

Romska djeca

Rafael: Meni je u životu najvažnije biti sretan sa svojom obitelji.

Eva: Meni je isto najvažnija obitelj. Ona mi je vrijedna i čuvam je u srcu. Ne dam da mi itko vrijeđa obitelj.

Roman: Trebamo odgojiti djecu, pomoći im da izađu na pravi put. Sretan čovjek zadovoljan je s onime što je postigao, ponosan je na svoju obitelj. Meni su važne i obiteljske uspomene (bakine, na primjer).

Neromska djeca

Lada: Sreća je da nađemo dobar posao, da imamo obitelj, da izgradimo sebi život.

Srećko: Roditelji bi trebali brinuti o djeci i izvesti ih na pravi put.

Na osnovi dječjih izjava unutar kategorije "Obitelj" vidi se da i romska i neromska djeca obitelji pridaju veliku važnost, no romska djeca o toj kategoriji daju iscrpnije i brojnije izjave, što bi moglo ukazivati na iznimnu važnost obitelji u njihovu životu.

4. Fizičko i mentalno zdravlje

Sudionicima istraživanja važno je da su dobrog zdravlja i da vode računa o vlastitom zdravlju. To postižu tako da se bave aktivnostima koje ih čine sretnima ili da izbjegavaju ljude i situacije koje ih čine nervoznima i neraspoloženima. Također im je važno generalno zadovoljstvo životom (na ovom mjestu dolazi do izražaja povezanost vrijednosnog sustava s kvalitetom života), te doživljavanje što više pozitivnih emocija, što pridonosi subjektivnoj dobrobiti. U okviru kategorije "Fizičko i mental-

no zdravlje” neromska djeca su producirala u prosjeku 0,5 izjava, a romska djeca u prosjeku 0,29 izjava. Navodimo neke od primjera izjava djece:

Romska djeca

Karolina: Sreća je kad imaš svoje zdravlje i svoj život u svojim rukama. Ako su sada neka djeca jako bolesna, ja bih to željela promijeniti – da za pet godina sasvim ozdrave. Ja ću za pet godina živjeti isto kao i sad – sretno, zadovoljno ...

Neromska djeca

Matija: Za mene je najvažnije u životu zdravlje, sreća i prijateljstvo.

Kao primjer dječjih izjava unutar ove kategorije naveli smo jednu izjavu romske djece i jednu izjavu neromske djece. Kako je navedeno, manji broj romske djece i nešto veći broj neromske djece je govorio o zdravlju (ostale izjave su slične navedenima). Ovaj nerazmjer u broju izjava romske i neromske djece koje se odnose na fizičko i mentalno zdravlje mogao bi odražavati i suštinsku razliku u doživljaju ove vrijednosti između dvije skupine djece. Više neromske djece govori o važnosti zdravlja i sreće u životu, što bi moglo značiti da su te vrijednosti važnije neromskoj djeci.

5. Međuljudski odnosi (Socijalne interakcije)

Osim na intrapersonalne vrijednosti, sudionici su usmjereni i na interpersonalne vrijednosti. Ne žele biti egoistični i misliti samo na sebe, niti nanositi štetu drugim ljudima i uznemiravati ih, već žele imati dobre odnose s njima, uvažavati osobnost svakog čovjeka, ponašati se lijepo i pristojno prema drugima, s njima se dobro slagati i surađivati, poštovati svaki posao kojim se ljudi bave i biti okružen s dobrim prijateljima. Na ovom mjestu potrebno je naglasiti važnost druženja u razvojnoj dobi u kojoj se sudionici istraživanja nalaze, tako da su unutar kategorije “Međuljudski odnosi” neromska djeca dala u prosjeku 0,7 različitih izjava, a romska djeca su dala u prosjeku 0,57 različitih izjava. Neke od tih izjava su sljedeće:

Neromska djeca

Ivan: Ljudima bi u životu trebali biti važni odnosi među ljudima.

Matija: Bitno je poštivanje svakog posla: šefa firme i onoga koji kosi travu.

Srećko: Volio bih da ljudi bolje međusobno surađuju.

Romska djeca

Ena: Meni je važno slagati se s prijateljima, s obitelji ... Sretna sam i ako je netko pokraj mene sretan ... Ponekad imamo želje koje nisu baš prikladne – da se ostvare ne bi baš bilo dobro za druge ljude.

Kod ove kategorije također postoji nerazmjer u broju izjava romske i neromske djece – veći broj izjava produciraju neromska djeca, što bi moglo upućivati na veće značenje vrijednosti međuljudskih odnosa odnosno socijalnih interakcija neromskoj djeci.

6. Socijalna pravda

Najveći broj izjava i romska i neromska djeca producirala su unutar kategorije “Socijalna pravda“. Romskoj djeci je važno da ne postoje tolike razlike između bogatih i siromašnih, da u budućnosti osiguraju svojoj djeci ono što oni sami nisu mogli imati, da u svijetu nema ratova ni diskriminacije, da se ravnopravno uključuju u organizacije koje su im od interesa, da ostvare sva svoja prava, te da mogu ići u bilo koju osnovnu školu (a ne samo u onu koju pohađaju dominantno romska djeca). O socijalnoj pravdi govore i neromska djeca. Dok romska djeca pretežno govore o društvenoj pravdi, neromska djeca dominantno izražavaju svoje mišljenje o dječjim pravima. O socijalnoj pravdi sudionici produciraju daleko najveći broj izjava: romska djeca u prosjeku 2,43 izjave, a neromska djeca u prosjeku 2,1 izjavu. Niže su navedene neke od tih izjava:

Romska djeca

Nina: Kad budemo odrasli imat ćemo svoja prava. Kad djeca nemaju svoja prava – to je nepravda.

Katarina: Iz geografije smo učili da, za razliku od nas, u Africi i Aziji djeca moraju raditi cijeli dan za 10-20 kuna, a odrasli dobivaju plaću. Djeca rade u rudnicima i tvornicama, što nije dobro, nije pošteno i nije pravedno.

Neromska djeca

Srećko: Ako neko dijete živi u siromašnijoj obitelji i ne može imati ono što bi htio – a vidi u školi ili negdje izvan kuće da neka djeca to imaju – to bi mogao postići u budućnosti tako da svojoj djeci osigura nešto takvo, npr. da završe školu i postignu nešto.

Matija: Volio bih u budućnosti promijeniti neke stvari. Na primjer, da siromašni ljudi budu malo bogatiji, da ne budu tolike razlike među ljudima.

Srećko: Pravda je kada se ne razlikuju ljudi, nego se prema svima postupa podjednako. Evo, u našoj školi ima djece romske nacionalnosti. Mislim da bi se nastavnici prema njima trebali kulturnije i pravednije ponašati. Naime, Romi se znaju loše ponašati na satu i grubo se odnositi prema nastavnicima, koji onda smatraju da su Romi svemu krivi ...

7. Fizička aktivnost

Ispitanoj djeci je važno i da su fizički aktivni, da obavljaju poslove koji zahtijevaju fizički napor, da sudjeluju u aktivnostima koje zahtijevaju brzinu, snagu i izdržljivost, da se bave sportom i da zarađuju od bavljenja sportom ili nekom drugom fizičkom aktivnošću, te da imaju dovoljno slobodnog vremena koje mogu provoditi u prirodi. U ovoj kategoriji izjave je dalo šestoro djece (s većom zastupljenošću neromske djece koja su dala u prosjeku 0,5 izjava, dok je kod romske djece zabilježeno u prosjeku svega 0,14 izjava). Neke od dječjih izjava iz ove kategorije su sljedeće:

Neromska djeca

Ivan: Želio bih završiti u nekom boljem klubu, gdje su bolji uvjeti za treniranje ... Volio bih uspjeti u nogometu, htio bih zarađivati kad igram.

Matija: Kad odrastem možda završim u nekoj drugoj državi, pa tamo nađem posao. Tamo bih se isto bavio sportom.

Romska djeca

Rafael: Ja bih volio postati poznati nogometaš.

Dakle, kod ove kategorije veći broj izjava daju neromska djeca, što bi moglo ukazivati na pridavanje veće važnosti fizičkoj aktivnosti od strane neromske djece u odnosu na romsku djecu.

8. Postignuće (Postavljanje ciljeva i ustrajanje u njima)

Sudionicima istraživanja važno je postavljati si ostvarive ciljeve, biti uporan i marljiv u njihovom dostizanju, ne obzirirati se previše na mišljenje drugih ljudi, raditi prema dobrom planu za budućnost, biti dobar u onome što rade, kao i postizati zapažene i dobre rezultate. U okviru ove kategorije neromska djeca producirala su u prosjeku 0,8 izjava, a romska djeca u prosjeku 1 izjavu. Navodimo neke od njih:

Neromska djeca

Srećko: U životu je važno postaviti si dobre ciljeve. Raditi i voljeti svoj posao.

Niko: U školi je važno pripremati se i postizati dobre rezultate u natjecanjima u znanju i ulagati više truda u ono što učimo.

Srećko: Na kraju srednje škole htio bih dobro napisati maturu i završiti srednju školu, a onda krenuti dalje.

Tia: Treba biti i uporan. Na primjer, ako se nekome ne sviđa to što mi želimo, ne bismo trebali slušati druge, nego ići za time što želimo. Ako se, recimo, nekome ne sviđa da ja masiram druge ljude, ako svi oko mene govore da ne idem za to, a meni se to sviđa, biti uporan znači ići za time, baš to raditi.

Romska djeca

Roman: Meni je najvažnije postići uspjeh u životu. Za to treba biti uporan i marljiv.

Katarina: Voljela bih završiti školu, napraviti si neki plan za budućnost, naći posao, imati svoju kuću, svoj stan, kad odrastem naći si muža...

Nina: Voljela bih u školi proći s 5.0, a ne npr. s 3 ili s 2.

Unutar kategorije Postignuće i romska i neromska djeca daju podjednak broj izjava koje svojim sadržajem ukazuju na to da je objema skupinama djece važno postavljanje ciljeva i ustrajanje u njima.

9. Osobni rast i razvoj (Razvoj ličnosti; Samoaktualizacija)

Ispitanoj djeci važno je baviti se aktivnostima koje ih uistinu zanimaju, pronaći osobno zadovoljstvo u svemu što rade, potvrditi se i dokazati kao ličnost kroz aktivnosti kojima se bave, s vremenom postajati zreliji i pametniji, s vremenom sve bolje razumjeti svijet oko sebe i, najzad, manje brinuti za tuđa mišljenja o onome što rade.

Unutar ove kategorije više izjava (u prosjeku 0,5) produciraju neromska djeca, koja imaju dalju projekciju u budućnost, dok romska djeca (kroz u prosjeku 0,23 izjave) naznačuju da će njihov razvoj ličnosti stagnirati vrlo brzo – kad završe školu, pronađu posao i osnuju obitelj.

Primjeri dječjih izjava iz ove kategorije:

Romska djeca

Rafael: Mislim da ću za deset godina izgledati staro (*smijeh*).

Roman: Meni je važna ljubav. I puno sreće.

Neromska djeca

Irena: Ja mislim da ću za pet godina biti malo zrelija, odraslija i da ću neke stvari shvaćati drugačije nego sad. Onda više neću brinuti što drugi misle o meni.

Tia: Ja mislim da me za tih pet godina više baš neće ni zanimati što drugi pričaju o meni, već ću misliti: sve sam prošla, sve sam postigla što sam htjela – pa me više neće pogađati što drugi pričaju, kao sad.

Oto: Vidjet ću stvari drugačije. Nekada, kada sam bio mali, mislio sam: život je lagan, sve je lijepo itd., a sad u ovim godinama mislim: sve je glupo. Kad budem odrasliji, vidjet ću svijet na drugačiji način.

Rasprava

Rezultati našeg istraživanja su pokazali da i romska i neromska djeca imaju podjednake **obrazovne aspiracije**. Većina ih u trenutku ispitivanja želi završiti osnovnu i srednju školu, dok nekolicina namjerava poći i na fakultet. Sličnost obrazovnih aspiracija mogla bi se objasniti činjenicom da su u ovoj školi romska djeca integrirana u razredne odjele s neromskom djecom, a budući da već sedam odnosno osam godina zajedno pohađaju nastavu vršnjački utjecaj može u značajnoj mjeri doći do izražaja i na ovom području (npr. Lloyd i McCluskey, 2008).

Kakogod počeli govoriti o Romima, uvijek se neizbježno vraćamo na problem njihovog **obrazovanja**. Zato nije neobično da se većina domaćih i stranih istraživanja i radova bavi upravo tim velikim problemom. Može se reći da je nedovoljno obrazovanje u temelju mnogih romskih socijalnih, kulturnih i gospodarskih nedaća budući da je obrazovanje jedan od temeljnih čimbenika socijalne integracije Roma.

Osim s integracijskog aspekta, obrazovanje djece Roma je, s njihove točke gledišta, još važno radi stjecanja znanja, mogućnosti zapošljavanja, ravnopravnog sudjelovanja na tržištu rada, ono je temelj za individualnu mobilnost itd.

Važnost obrazovanja od najmlađe dobi je neupitna te se može početi realizirati uključivanjem djece u najranije oblike obrazovanja. Općeprihvaćena pretpostavka, koja je i okosnica društvenih obrazovnih strategija, naglašava činjenicu da bi romska djeca, ako bi se uključivala u obrazovni sustav od samoga početka, imala veće izgleda da izbjegnu krug siromaštva, jer predškolski odgoj pruža i najbolje mogućnosti za integriranje romske djece u glavne obrazovne tokove (Srđić, 2009).

Percepciju o vrijednosti i važnosti obrazovanja romske djece istraživali su i drugi autori. Tako, primjerice, Lapat i Šlezak (2011) govore o dotadašnjim učincima obrazovanja Roma na primjeru Međimurske županije. Ističu da su pozitivni učinci prisutni u više različitih aspekata, a među najvažnijima navode promjenu odnosa Roma prema vlastitom obrazovanju. Shvaćanje važnosti obrazovanja kod romske djece i želja da im budući materijalni prihodi budu temeljeni na radu i kompetencijama stečenim obrazovanjem važan su pomak u razvoju kolektivne svijesti romske zajednice o važnosti obrazovanja i velik korak prema uspješnijoj integraciji.

O obrazovnoj integraciji Roma u Srbiji govore, između ostalih, Srdić i Cvjetičanin (2012). Oni objedinjuju rezultate raznih istraživanja i projekata o uvođenju modela dobre prakse u obrazovanje romske djece te upozoravaju da su ona često isključena iz glavnih obrazovnih tokova ili dobivaju samo nisko kvalitetno obrazovanje, što povećava rizike obrazovne isključenosti. Pedagoške implikacije ovakvih spoznaja temelje se na sekundarnoj analizi podataka strategijskih inicijativa i rezultata istraživanja provedenih u Srbiji. Ovi autori zaključuju o potrebi primjene pravodobne obrazovne intervencije kompenzatorskoga ili inkluzivnoga tipa kao jednog od načina potpunije obrazovne integracije romske djece i njihovih roditelja.

Naposlijetku, prema Tursić i Racz (2023) rezultati analiziranih dosad provedenih istraživanja ukazuju na nisku razinu obrazovanja među Romima, s niskom stopom upisa u predškolske ustanove, visokim postotkom odustajanja od osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja te ograničenim pristupom visokoškolskom obrazovanju.

Nakon obrazovanja, druga važna sastavnica vrijednosnog sustava o kojoj govore romska i neromska djeca je **obitelj**. Iz podataka u Tablici 1. evidentno je da romska djeca u prosjeku daju veći broj izjava unutar kategorije “Obitelj” od neromske djece, što bi moglo upućivati na izraženiju važnost obitelji u životu romske djece.

Na deklarativnoj razini, odnosno iz izjava romske djece, evidentno je da većina njih namjerava nastaviti školovanje (dok su se obrazovali s neromskim vršnjacima). Međutim, u ponašajnom smislu, što se iz izjava djece ne vidi, romska djeca stavljaju u relaciju obrazovanje i obitelj, odnosno mnogi mladi Romi nakon završetka osnovne i eventualno srednje škole osnivaju obitelj i odustaju od daljnjeg školovanja.

Na ovom mjestu važno je napomenuti da roditelji romske djece iz škole koja je sudjelovala u našem istraživanju aktivno sudjeluju u školskom životu i surađuju s osobljem škole u svrhu unaprjeđivanja postignuća svoje djece. Budući da se radi o djeci osnovnoškolskog uzrasta, koja su integrirana u razredne odjele s neromskom djecom, općenito nisu ustanovljene izraženije razlike po svim ispitivanim vrijednostima romske i neromske djece. Izuzetak predstavlja vrijednost “Obitelj” koja kod romske djece zauzima visoko mjesto s obzirom na prosječan broj produciranih izjava, dok je neromskoj djeci ova vrijednost na posljednjem, devetom mjestu prema prosječnom broju danih izjava. Vrijednosti iz preostalih osam kategorija dječjih odgovora slično su rangirane kod romske i neromske djece, što je u skladu s polaznom Schwartzovom teorijom.

Osim obitelji, istaknuta sastavnica vrijednosnog sustava kojoj je potrebno posvetiti posebnu pozornost je **socijalna pravda**. Unutar ove kategorije i romska i neromska djeca produciraju najviše izjava. Preciznije, neromska djeca su dala u prosjeku 2,1 izjavu koje se odnose prvenstveno na poštivanje dječjih prava, a u nešto manjoj

mjeri na društvenu pravdu, dok su romska djeca dala u prosjeku 2,43 izjave koje više govore o pravdi u širim razmjerima, ali u manjoj mjeri se odnose i na poštivanje dječjih prava.

Već je navedeno da su romska djeca iz našeg istraživanja integrirana u razredne odjele s neromskom djecom, što ima pozitivan utjecaj na njihov obrazovni, emocionalni i socijalni razvoj, te na smanjenje razlika u pojedinim sastavnicama vrijednosnog sustava romske i neromske djece (npr. Alexiadou, 2019). Neki istraživači (npr. O'Nions, 2010) govore o posebnim školama za romsku djecu, što je u suprotnosti s pravom na obrazovanje uz zabranu diskriminacije. Takva praksa ima velike posljedice po obrazovanje manjinske djece, osobito romske, koju se često šalje u lošije škole ili posebne razredne odjele kao alternativu većinskoj, integriranoj edukaciji.

Naše istraživanje pokazuje da je obrazovanje važno i romskoj i neromskoj djeci. Drugim riječima, nakon vrijednosti "Socijalna pravda" visoko je pozicionirana vrijednost "Obrazovanje", što naglašava važnost (integriranog) obrazovanja za podupiranje razvojnih mogućnosti Roma i postizanje ravnopravnih mogućnosti za obrazovanje romske i neromske djece.

Sljedeća sastavnica vrijednosnog sustava o kojoj romska i neromska djeca iznose svoja stajališta je **materijalna, odnosno ekonomska sigurnost**. Prema dječjim izjavama, i romska i neromska djeca žele se po završetku školovanja zaposliti i imati stalno i sigurno zaposlenje.

Danas su mnoga od tradicionalnih romskih zanimanja nestala zbog industrijalizacije, tako da romska djeca koja su sudjelovala u našem istraživanju imaju slične profesionalne aspiracije kao njihovi neromski vršnjaci. Toj činjenici vjerojatno pogađuje i okolnost da pohađaju integrirane razredne odjele.

Osim toga, romskoj i neromskoj djeci iz našeg istraživanja nije važno samo zaposliti se po završetku školovanja, već im je važno i zadovoljstvo poslom, kao i životno blagostanje i dobrobit (dakle, odrednice povezane s kvalitetom života). Na posljetku, sudionici smatraju vrijednim i savjestan i odgovoran odnos prema radu.

U opisivanju rezultata istraživanja naveli smo da romska i neromska djeca značajnu pozornost posvećuju i svom **fizičkom i mentalnom zdravlju**.

Provedbom Nacionalnog Programa za Rome za 2015. i 2016. godinu, koji uključuje i informiranje Roma o mogućnostima korištenja prava na zdravstvenu zaštitu, mogla bi se objasniti činjenica da romska djeca iz našeg istraživanja cijene dobro zdravlje i vode računa o vlastitom zdravlju. Pri tome je potrebno istaknuti dobiveni nerazmjer u broju izjava romske i neromske djece koje se odnose na važnost fizičkog i mentalnog zdravlja, što bi moglo odražavati i suštinsku razliku u doživljaju ove vrijednosti između dvije skupine djece. Drugim riječima, više neromske djece go-

vori o važnosti zdravlja i sreće u životu, što bi moglo upućivati na činjenicu da su te vrijednosti važnije neromskoj djeci u usporedbi s romskom djecom.

Socijalne interakcije, odnosno međuvršnjački odnosi sljedeća je komponenta vrijednosnog sustava koja se pokazala istaknutom u našem istraživanju. Kako je već navedeno u analizi podataka, sudionici istraživanja usmjereni su i na intrapersonalne i na interpersonalne vrijednosti. Na ovom mjestu potrebno je ponovo istaknuti važnost integriranja romske djece u razredne odjele s neromskom djecom, jer na taj način romska djeca kvalitetnije ostvaruju interpersonalne vrijednosti. Na taj način je izobrazba, ponajprije u integriranim razrednim odjelima, jedan od temeljnih čimbenika socijalne integracije romske djece.

O socijalnoj integraciji se obično govori iz perspektive odraslih, no jednako tako važno je sagledati perspektivu romske djece, odnosno ispitati kako oni govore o svojim odnosima s vršnjacima i drugim ljudima. Iz izjava romske djece evidentno je da žele biti prihvaćeni od svojih i romskih i neromskih vršnjaka te da su vrlo osjetljivi kada ih netko isključi iz svog kruga prijatelja. Važno im je biti u složnim odnosima s prijateljima i članovima obitelji i stalo im je da usrećuju jedni druge. Neka romska djeca izražavaju mišljenje da treba voditi računa o tome što žele za sebe, jer bi ostvarivanje njihovih želja moglo narušiti dobrobit drugih ljudi. Osim socijalne uključenosti u sadašnjem trenutku, nekolicina romske djece izražava želju da u budućnosti budu uključeni u različite društvene organizacije.

Od značaja je istaknuti da kod ove kategorije dječjih izjava također postoji nerazmjer u broju izjava romske i neromske djece, što bi moglo upućivati na veće značenje vrijednosti međuljudskih odnosa ili na drukčije razumijevanje socijalnih interakcija neromskoj djeci.

Kod kategorije **Fizička aktivnost** neromska djeca također daju veći broj izjava u odnosu na romsku djecu, što bi moglo ukazivati na pridavanje veće važnosti fizičkoj aktivnosti od strane neromske djece u odnosu na romsku djecu.

Romskoj i neromskoj djeci pokazuje se važnim i **generalno postignuće, odnosno postavljanje ciljeva u životu i ustrajanje u njima**. Unutar ove sastavnice vrijednosnog sustava i romska i neromska djeca produciraju veći broj izjava koje ukazuju na činjenicu da je objema skupinama djece te dobi važno postavljanje nekoliko različitih i dugoročnih životnih ciljeva, ujedno izražavajući spremnost i ustrajnost da te ciljeve i dostignu. Zapravo sva djeca uglavnom govore o obrazovanju, dobrim ocjenama, poslu. Jedina vidljivija razlika jest da neromska djeca uopće ne spominju zasnivanje obitelji u ovom kontekstu, a romska da. Sudeći po broju produciranih izjava obiju skupina djece, na ovom stupnju razvoja i obrazovanja još nema većih razlika među ovom djecom, no za očekivati je da će romska djeca s krajem osnovnoškolskog obrazovanja sve više posustajati i odustajati od ciljeva koje su dijelili

sa svojim neromskim vršnjacima, te da će većina njih upasti u kolotečinu koju im nameće prvo primarna, a nedugo zatim i sekundarna obitelj.

Na ovom mjestu dolazi do izražaja činjenica da romska djeca iz našeg istraživanja žive u segregiranom romskom naselju, a pitanje razvoja vrijednosti nije samo posljedica utjecaja škole i uvjeta školovanja nego i uvjeta življenja u široj društvenoj zajednici koja je potpuno različita ako je riječ o segregiranom i prostorno izoliranom romskom naselju ili ako je riječ o integriranom mjestu stanovanja u neposrednom susjedstvu s većinskim stanovništvom.

Naposlijetku, kod vrijednosti **Osobni rast i razvoj (Razvoj ličnosti; Samoaktualizacija)** zabilježen je isti trend kao kod vrijednosti Fizičko i mentalno zdravlje, Međuljudski odnosi (Socijalne interakcije) i Fizička aktivnost, odnosno romska djeca produciraju manje izjava od neromske djece, što bi upućivalo i na određene razlike između ove dvije skupine djece po ovoj kategoriji. Iz dječjih izjava je vidljivo da se njihovi ciljevi sadržajno bitno ne razlikuju, već samo po životnoj dobi u kojoj očekuju da će im se ti ciljevi realizirati – romska djeca očekuju da će im se ostvariti ranije u odnosu na neromsku djecu.

Nakon ovog pregleda i usporedbe dobivenih vrijednosti romske i neromske djece, koja pohađaju integrirane razredne odjele, bilo bi od značaja usporediti vrijednosne sustave romske i neromske djece koja nisu integrirana u zajedničke razredne odjele, o čemu u domaćoj i inozemnoj recentnijoj literaturi ne nalazimo podataka, tako da bi ispitivanje ove problematike predstavljalo preporuku za buduća istraživanja.

Sažmimo, pogled na svijet suvremene mlade generacije zasniva se na usvojenim vrijednostima, ali i inkorporira percepciju budućnosti koja se može doživljavati kao krajnje neizvjesna. Na istom je tragu i povezivanje vrijednosti sa zadovoljstvom životom (Ilišin, 2011), pri čemu se opće zadovoljstvo životom razumijeva kao “globalna evaluacija života” (Diener, 1984), što znači kao svojevrsna vrijednost. S tim u vezi bi ovu usporedbu vrijednosnih sustava romske i neromske djece valjalo dovesti u vezu s njihovim zadovoljstvom životom, kao i s doživljajem diskriminacije, što bi bio logički nastavak rada na istraživanju vrijednosti romske djece i preporuka da se u tom smjeru ide dalje.

Zaključak

Rezultati istraživanja ukazuju na veliku sličnost u izjavama romske i neromske djece po većini odrednica vrijednosnog sustava, što vjerojatno proizlazi iz činjenice da su romska djeca tijekom cijelog osnovnoškolskog obrazovanja bila integrirana u razredne odjele s neromskom djecom.

Osim toga, ovim istraživanjem općenito nisu ustanovljene izraženije razlike po svim ispitivanim vrijednostima romske i neromske djece. Izuzetak predstavlja vrijednost „Obitelj“ koja kod romske djece zauzima visoko mjesto s obzirom na prosječan broj produciranih izjava, dok je neromskoj djeci ova vrijednost na posljednjem, devetom mjestu prema prosječnom broju danih izjava.

Osim obitelji, istaknuta sastavnica vrijednosnog sustava kojoj je potrebno posvetiti posebnu pozornost je „Socijalna pravda“. Unutar ove kategorije i romska i neromska djeca produciraju najviše izjava. Preciznije, neromska djeca su producirala brojnije izjave koje se odnose prvenstveno na poštivanje dječjih prava (u nešto manjoj mjeri na društvenu pravdu), dok su romska djeca producirala veći broj izjava koje se više odnose na društvenu pravdu (ali u manjoj mjeri se odnose i na poštivanje dječjih prava).

Nadalje, naše istraživanje pokazuje da je obrazovanje važno i romskoj i neromskoj djeci. Drugim riječima, nakon vrijednosti „Socijalna pravda“ visoko je pozicionirana vrijednost „Obrazovanje“, što naglašava važnost (integriranog) obrazovanja za podupiranje razvojnih mogućnosti Roma i postizanje ravnopravnih mogućnosti za obrazovanje romske i neromske djece.

Naposljetku, i romskoj i neromskoj djeci pokazuje se važnim i generalno postignuće, odnosno vrijednost „Postavljanje ciljeva i ustrajanje u njima“. Unutar ove sastavnice vrijednosnog sustava i romska i neromska djeca produciraju veći broj izjava koje ukazuju na činjenicu da je objema skupinama djece te dobi važno postavljanje nekoliko različitih i dugoročnih životnih ciljeva, ujedno izražavajući spremnost i ustrajnost da te ciljeve i dostignu. Međutim, pretpostavka je da će krajem osnovnoškolskog obrazovanja romska djeca odustajati od postavljenih ciljeva i posvetiti se prvenstveno obiteljskom životu.

Jedno od ograničenja ovog istraživanja je sudjelovanje malog broja romske djece u fokusnim grupama, a u kapacitiranju ispitanika iz romskih zajednica treba učiniti dodatne napore za sudjelovanje u ovakvim istraživanjima. Iz toga proizlazi jedna od preporuka za buduća istraživanja, a to je da se pokuša u fokusne grupe uključiti veći broj sudionika, ali i povećati broj fokusnih grupa.

Osim toga, u istraživanje bi trebalo uključiti i djecu različite dobi, kako bi se uočile moguće razvojne promjene u aspiracijama djece tijekom djetinjstva i adolescencije. Ovo istraživanje provedeno je na samo jednoj školi i u samo jednom specifičnom okružju, što sve predstavlja ograničenja istraživanja. Međutim, činjenica je da je malo romske djece u hrvatskom obrazovnom sustavu, te ovo istraživanje predstavlja važan iskorak, budući da je i bazen iz kojeg se moglo odabrati romsku djecu jako malen.

Još jedna, ranije spomenuta, preporuka za buduća istraživanja bila bi usporedba vrijednosnih sustava romske i neromske djece koja nisu integrirana u zajedničke razredne odjele.

Naposlijetku, bilo bi od interesa provesti komparativnu analizu vrijednosnih sustava, zadovoljstva životom i doživljaja diskriminacije romske i neromske djece, što je sljedeći planirani korak u našem istraživanju.

Literatura

- Alexiadou, N. (2019). Framing education policies and transitions of Roma students in Europe. *Comparative Education*, 55(3), 422-442. <https://doi.org/10.1080/03050068.2019.1619334>
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 542-575.
- Ferić, I. (2009). *Vrijednosti i vrijednosni sustavi: psihologijski pristup*. Zagreb: Alineja.
- Halmi, A. (2003). *Strategije kvalitativnih istraživanja u primijenjenim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Ilišin, V. (2011). Vrijednosti mladih u Hrvatskoj. *Politička misao*, 3, 82-122.
- Lapat, G. i Šlezak, H. (2011). Percepcija učenika Roma o važnosti obrazovanja. *Metodički obzori*, 11(6), 81-93. <https://doi.org/10.32728/mo.06.1.2011.07>
- Lloyd, G. i McCluskey, G. (2008). Education and Gypsies/Travellers: "contradictions and significant silences". *International Journal of Inclusive Education*, 12(4), 331-345. <https://doi.org/10.1080/13603110601183065>
- O'Nions, H. (2010). Different and unequal: the educational segregation of Roma pupils in Europe. *Intercultural Education*, 21(1), 1-13.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical test sin 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol. 25, 1-65.
- Schwartz, S. H. i Bilsky (1990). Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross-cultural replications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 878-891. <https://doi.org/1037/0022-3514.58.5.878>
- Srdić, V. (2009). *Kompenzatorsko obrazovanje dece kao faktor društvene integracije i emancipacije nacionalne zajednice Roma u Republici Srbiji* (doktorska disertacija), Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu.
- Srdić, V. i Cvjetičanin, S. (2012). Obrazovna integracija Roma u Srbiji. *Društvena istraživanja Zagreb*, 116 (2), 569-587. <https://doi.org/10.5559/di.21.2.14>
- Super, D. E. (1973). *The Work Values Inventory*. Boston, MA: Houghton Mifflin.
- Tursić, A. i Racz, A. (2023). Podobrazovanost pripadnika romske nacionalne manjine i razlozi odustajanja od školovanja. *Journal of Applied Health Sciences*, 9(2), 233-245. <https://doi.org/10.24141/1/9/2/12>

Comparative analysis of value systems of Roma and non-Roma children: qualitative research

Abstract

This research attempts to get a better insight into and compare the values of Roma and non-Roma children. Since we did not have previous data on the values (i.e. what is important to those children) primarily at Roma children, a qualitative method (work in focus groups) was applied. Research participants were divided into four focus groups: two groups of non-Roma children with 5 participants in each, and two groups of Roma children with 4 and 3 participants. Children in the focus groups were asked the set of questions about their values.

Participant responses were recorded, then transcribed and subjected to content analysis. It turned out to be appropriate to classify the statements of the participants into nine categories: 1. education, 2. material (economic) security, 3. family, 4. physical and mental health, 5. interpersonal relations (social interactions), 6. social justice, 7. physical activity, 8. achievement (goal setting and perseverance) and 9. personal growth and development (personality development; self-actualization).

Keywords: focus groups; qualitative analysis; Roma children; values

